

University of Groningen

Het peilen van de diepte

Miedema, S.

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1997

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):
Miedema, S. (1997). *Het peilen van de diepte: de relatie tussen werkloosheid en delinquentie bij jongvolwassen mannen.* [, Rijksuniversiteit Groningen]. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Type IV: de levensstijl van werklozen uit respectabele arbeidersmilieus¹

9.1 Inleiding

Het laatste type werklozen dat afkomstig is uit de arbeidersklasse onderscheidt zich van de vorige typen door zijn huiselijke en gezinsgeoriënteerde houding. Voor deze jonge mannen geldt dat hun verzelfstandigingsproces, het inrichten van een eigen leven, nog niet voltooid is. Kenmerkende aspecten daarvan zijn dat ze veelal nog thuiswonend zijn, in het merendeel nog geen vaste relatie hebben en weinig omgaan met leeftijdgenoten. Hun volwassenheid kent daardoor een zekere ambiguïteit. Vergeleken met toen ze nog jong waren, dragen ze natuurlijk wel meer verantwoordelijkheid en zijn ze — door hun uitkering — financieel afhankelijk van hun ouders, maar de bindingen met hun ouders in emotioneel-affectief opzicht, het gezamenlijk optrekken e.d. geven aan dat de ouders nog veel invloed hebben op hun doen en laten. Ze zijn opgevoed met een sterk ontwikkeld arbeidsethos, maar hun gedwongen werkloosheid wordt met een zekere gelatenheid ondergaan. Deviantie en delinquentie, zowel leeftijdsgebonden vormen als niet-legale oplossingsstrategieën ter aanvulling van hun uitkering, worden afgewezen als moreel verwerpelijk. Ze hopen op betere tijden en verwachten dan aan de slag te kunnen komen.

9.2 Oriëntatie ouderlijk gezin

Deze jongens zijn afkomstig uit arbeidersgezinnen, die grote overeenkomsten vertonen met de gezinnen van type III. Ook hier hebben de ouders een lage opleiding, werken de vaders als (semi-)geschoolde arbeiders en dragen de moeders de zorg voor de huishouding. Het werk van de vaders is fysiek zwaar en problemen met de gezondheid, en in het verlengde daarvan afkeuringen, komen regelmatig voor. "Hij was.., ik dacht in '69 is ie afgekeurd. Is ie helemaal volledig afgekeurd. Vaak thuis vanwege zijn ziekte". Wanneer de vaders langdurig in de ziektewet lopen en/of afgekeurd worden dan kan dat in het gezin spanningen veroorzaken. "Hij heeft het er, dacht ik, wel behoorlijk moeilijk mee gehad. Hij was een man.. altijd werken en nooit echt thuis gezeten. Hij moest wat te doen hebben. Maar ja, toen kwam hij dus thuis te zitten. Logisch, dat

1. Dit type bestaat uit de volgende vier respondenten: R10, R15, R20 en R24.

geeft enigszins wat problemen. Anders altijd aan het werk en nou in de Ziektewet thuis. Dus hij zocht een hobby. Maar hij heeft zich daarbij neergelegd. Het was niet anders". De financiële situatie thuis houdt niet altijd over. De vaders verdienen een normaal inkomen als arbeider. "Zakgeld, heb ik nooit gekregen van mijn vader. Eh.. hij is arbeidsongeschikt verklaard, nou ja, dat inkomen wordt ook minder. Het was wel eens krap". "Ze konden ook hartstikke goed met geld omgaan, vandaar dat we het goed hebben gehad. Altijd".

Hoewel de gezinsomstandigheden niet altijd optimaal zijn — ook hier weer problemen door scheiding, overlijden, hertrouwen, spanningen door ziekte en werkloosheid — wordt de onderlinge omgang en betrokkenheid als goed ervaren. "'t Was in 't algemeen, hadden we inderdaad wel een gezellig gezin hier. Ja, ik kon goed, nu nog gelukkig nog, met ze (ouders, S.M.) opschieten, dus eh..". De opvoeding gaat gepaard met duidelijke regels, maar daar hebben ze verder geen moeite mee. "Het was niet zo streng thuis. Ze waren wel correct in alles, maar niet dat het nou strenge straffen waren. En als je nou bijvoorbeeld iets deed, dat is nooit gebeurd, echt katekwaad niet. Ja, je deed wel eens wat. Maar echt, nee, dat is eigenlijk nooit voorgevallen. Echt streng zijn mijn ouders niet. Er waren wel regels thuis, jawel, en die moest ik wel opvolgen". "Met m'n ouders altijd prima. Ze waren soms wel streng, maar altijd wel terecht. Nooit geen problemen. Mijn vader was meestal wel wat toegankelijk, maar mijn moeder was ontzettend streng. En dat is ze verder ook wel gebleven. Als ik iets uithaalde, dan was het: Huppekee, naar je kamer. Ik kreeg wel straf hoor, maar niet overdreven, nee weinig eigenlijk".

Als ze problemen hebben kunnen ze daarvoor bij hun ouders terecht. Hoewel er sprake is van een open klimaat, proberen ook deze jongens hun problemen in eerste instantie zelf op te lossen. Niet alleen het leeftijdsverschil, maar ook de thuis- of gezondheidssituatie van de ouders dragen daartoe bij. "Ik ging meestal mijn eigen weg, ook in verband met hun ziekte. Je hebt altijd wel dingen natuurlijk". Nu ze wat ouder zijn, is de communicatie van beide kanten meer open. "Je had geen hele lange gesprekken met je ouders. Wat je nu dus wel hebt. Je praten over dingen heel anders dan toen. Kijk, een kind neem je niet serieus. Tenminste, in de meeste gevallen niet. Er is altijd wel een goede verstandhouding geweest verder".

De ouders gaan niet uit in de zin van café-bezoek of bezoek aan culturele manifestaties. Uitgaan is vooral op bezoek gaan. De familieband is vrij belangrijk, ook als men verder weg woont. "Wij komen altijd regelmatig bij elkaar op verjaardagen, en eh.. heel goed contact, met de hele familie. Ja, we kunnen goed met elkaar. De neven en de nichten, en de vaders en de moeders. En we komen ook geregeld bij hun. Dat is regelmaat, dat ze ook bij ons komen".

Hun oordeel over de opvoeding is positief. "Ze hebben het goed gedaan, vind ik. Het is geen compliment. Ze hebben gewoon hun kinderen opgevoed, zo dat het verantwoordelijk was, laten we het zo zeggen. En daar ben ik hun altijd wel dankbaar voor geweest. Ik denk dat eh.., dat is mijn mening, dat, dat het de grondlegging is voor een goede.. leven. Kijk, als je een minne jeugd gehad hebt dan eh... Kijk, maar naar de criminaliteit. Ik denk dat het daar eigenlijk door uitvloeit. Daarom ben ik ook dankbaar

dat ik het altijd zo goed gehad heb". "Ik heb respect voor mijn ouders. Ik vind dat ze het goed hebben gedaan. Ik kan op dit moment niks bedenken wat ik ze kwalijk neem, dus zal dat wel meevallen. Ik denk wel dat ik het bij mijn kinderen zou doen zoals mijn ouders mij hebben opgevoed. Proberen dat respect te krijgen van je kinderen".

9.3 Onderwijsoriëntatie

De lagere school verloopt zonder problemen. Ze hebben weinig conflicten en spijbelen komt praktisch niet voor. "Ja, ik vond het op school altijd plezierig. Ik heb nooit met tegenzin naar de school gegaan. Nee, helemaal geen problemen, het ging altijd gemakkelijk. Nooit gespijbeld". De ouders bezoeken doorgaans de ouderavonden e.d. "Ze gingen naar iedere ouderavond, die georganiseerd werd, gingen mijn ouders heen. Nooit overgeslaan. Ja hoor, prima contact. Zo hoort het ook".

Gelet op hun prestaties — op de basisschool zijn ze geen uitblinkers — en het milieu van hun ouders gaan deze jongens na de lagere school als vanzelfsprekend naar het LBO of het ITO. "Ik was elf jaar en dan wordt je gezegd: Daar (LTS) moet je maar heen. En dan doe je dat maar. Je gaat er niet tegenin. Ik ben nooit een type geweest dat ergens tegenin ging. Er werd niet zo erg met mij over gepraat, dus... De leraren zeiden: Ik kon het wel en daar werd dan maar van uitgegaan". Het zijn serieuze leerlingen. "Op de LTS werd dat (het leren, S.M.) stukken beter. Door mijzelf goed mijn best te doen dus, goed erbij te blijven, goed luisteren naar de leraar. En ik had er ook interesse voor, en dat scheelt ook". In de klas houden ze zich op de achtergrond. "Nou, rustig en een beetje terughoudend. Niet op de voorgrond treden, laat me het zo zeggen, een beetje rustig houden". Aan lesontregelend gedrag doen ze niet mee. "Helemaal zonder problemen. O ja, met veel plezier gedaan. Nooit straf gehad, zover is het niet gekomen. Wel praten met iedereen, maar niet opvallend raar doen en niet ouwehoeren. Daar had ik een hekel aan. Nee, als ik bij de les was, dan was ik bij de les". "Ik was altijd ernstig. Ik was denk ik meer een rustige leerling. Ik hield niet van ouwehoeren. Ik deed zelf nooit mee".

Wanneer ze met het diploma van school gaan, zijn ze daar trots op. "Ik ben blij dat ik dat gehaald heb. En ook voor mijn ouders dus, want ja, die zetten dus ook het geld erin, studieboeken enzo. Dat is niet goedkoop". Ze leven in de verwachting dat een diploma een betere startpositie geeft op de arbeidsmarkt. "Ik vind, je hebt er wel wat aan. Ik vind het dus al lang leuk, dat ik ze behaald heb toen, dat dat gelukt is. Ja, ik wil ze gewoon halen omdat ik dat hartstikke leuk vind. Ze zeggen dus wel eens: Dat stukje papier. Maar ik vind het toch wel leuk, dat ik dat stukje papier maar heb. Dan kun je toch altijd zeggen, als je met een sollicitatie iets gevraagd wordt, en dat gebeurt nog wel eens: Wat voor diploma's hebt u?, zeggen ze dan. Nou dan kan ik toch zeggen: Nou die heb ik. En dat vind ik toch al, alleen al belangrijk eigenlijk". Ook de ouders stimuleren hun kinderen om een diploma te halen. "Nou, daar werd je natuurlijk thuis ook gek over gezeurd. Dat was belangrijk. Een diploma was belangrijk en daar

kon je een hoop mee doen". "Zover ik me nog kan herinneren, hebben ze wel eh.. tegen mij gezegd, dat ik eh.. kostte wat het kost maar wel mijn diploma moest halen". Slechts bij uitzondering wordt de opleiding niet afgemaakt en gaat men direct aan het werk. Verder dagvervolgonderwijs trof ik bij hen niet aan. Ik kan me voorstellen dat als de jongens uit deze milieus doorleren (een opleiding op MBO-niveau afmaken) ze wellicht meer kansen op de arbeidsmarkt hebben en een grotere mobiliteit ontwikkelen. Jongens met een dergelijk opleidingsprofiel ben ik evenwel niet tegengekomen.

9.4 Oriëntatie leeftijdgenoten

Deze jongens leven een huiselijk en redelijk beschermd leven. Daar vinden ze hun gezelligheid. Dit weerspiegelt zich ook in hun omgang met leeftijdgenoten en vrijetijdsactiviteiten. Hun ouders weten met wie ze omgaan en wat ze doen. Deze controle wordt niet als hinderlijk ervaren, maar als normaal, ook in de adolescentiefase. "Ze zorgden er ook voor dat ik meer binnenshuis was dan buitenshuis. Ik was veel thuis, en daar eh.., ja ik voetbalde dan en ik was altijd wel veel buiten, maar ik bedoel eh..: Ik ging niet naar een kroeg toe of zo. Ik kon thuis een pilsje drinken. Ze hebben me altijd het gevoel gegeven, dat ik thuis was dus. Daar ben ik altijd blij om geweest". In het verlengde daarvan ligt ook een beschermende houding van de ouders; met name met betrekking tot het benadrukken van respectabiliteit. "Dat hebben ze wel gezegd. Let op waar je mee omgaat, want eh.. het overhalen. Ze zeiden: Let op, die is dat en die is zus. En dat deed ik dan ook wel. Maar niet over laten halen. Als hij bijvoorbeeld zei: Zullen we een brandje stichten ergens? Nou, dan zou ik dus gezegd hebben, en nog zou ik dat altijd doen, en dat blijf ik ook altijd doen: Ja, doe het zelf, maar ik niet. Ik begin niet aan dingen, waarvan ik denk..". Deze meer voorzichtige houding spoort met die op school. "Dat vond ik ook verschrikkelijk, ja. Dat de leraar dan wel eens ruzie kreeg met één van die leerlingen, niks voor mij. Ja nou, dit was ook een jongen die durfde wel wat. En dacht ik al bij mijzelf: Dat snap je nou ergens niet".

Ze hebben natuurlijk omgang met leeftijdgenoten op school en in de buurt, maar ze raken niet echt betrokken bij vriendengroepen. Ze 'kiezen' voor de positie van toeschouwer en buitenstaander. "Toen ik naar de LTS ging, en toen kreeg de hobby (muziek) ook steeds meer de overmacht dus. Toen zat ik veel meer thuis, en veel meer in huis ook. Zodra ik van school kwam, dan was het hup in huis, en dan was ik met de hobby bezig. Buiten was er niet meer toen". Door hun hobby, de schoolse eisen, toezicht door hun ouders blijft de vrije-tijd ingekaderd. Brommers, uitgaan, lol trappen met vrienden, achter de meiden aan gaan, vinden ze niet belangrijk. "Een brommer heb ik nooit gehad. Nee, dat vond ik zonde van het geld". Er is onder hen weinig behoefte aan exploratief gedrag. "Ik heb eigenlijk nooit echt veel vrienden gehad om mee te wezen, dus... Ook niet toen ik werk had. Je bent wat meer bezig met je collega's overdag en 's avonds was ik meestal thuis. Dan ben je vermoeid en dan blijf je wel vaak thuis. In het begin ging ik helemaal nooit uit, dus dan kwam ik ook niet in een bar of wat dan ook". "Ik ben nooit uit geweest. Nee, m'n ouders die hebben altijd gezegd dat, als je

een pilsje wilt drinken jongen, doe het thuis en ik had helemaal geen behoefte om weg te gaan weekend".

In de periode dat ze werken en later wanneer ze werkloos worden, blijft dit patroon aanwezig. "Ik ben pas voor het eerst in een bar gekomen toen was ik negentien jaar. De allereerste keren ging ik met collega's van de zaak uit. Ik ben toen met mijn collega twee of drie keer geweest. Nou, dat was gauw gebeurd. Ja, je komt in (bar-disco, S.M.), smoor- en smoordruk, dus je staat er te dringen. Je hebt weinig ervaring daarin en daar sta je maar wat, achteraan. Je hebt moeite om bij een bar te komen om een drankje te bestellen, dus... Nee, dat vond ik maar een chaos. Ik was er dan ook meestal gauw weer uit. Mij te druk". Door hun inschikkelijkheid doen zich dan ook weinig conflicten met de ouders voor. "Als je thuis bent, dan hoor je eh.., dan hoor je je aan regels te houden. Ik vind dat niet meer dan redelijk. Je bent op dat moment daar nog in huis, en dan heb je je gewoon aan de regels te houden, makkelijk zat".

Aan met de vrije-tijd verbonden 'riskante gedragingen' — je proberen te profileren door stoer te doen, bijvoorbeeld roken, drinken of softdrugs te gebruiken — doen ze niet mee. Ook hiertegen zijn ze gewaarschuwd. "Nou, het begon op de LTS. En toen hebben m'n ouders hebben natuurlijk altijd wel gezegd, dat ik niet moest roken, maar ze hebben wel gezegd: Als je dan rookt, doe het dan thuis en niet op eh.. school. Het was toen echt in die periode van drugshandel eh.. allemaal, en dat werd ook wel gedaan daar. Nou dat blijf ik zeggen: Het was gewoon een groep daar. Vandaar eh.., dat wisten m'n ouders ook, vandaar dat ze ook altijd gezegd hebben: Als je rookt, zeg het dan en doe 't dan thuis". "Dat zijn allemaal dingen, dat hoef ik niet uit te proberen. Want dat hoeft voor mij niet, want ik weet van te voren hoe dat is, want ik heb dat wel eens gezien. Dat heb ik wel eens meegemaakt. Vooral maandagsmorgens dan, dan hadden ze 's avonds van te voren dan goed feest gehad, en dan kon je het maandagsmorgens aan die jongens merken. Dan was het de hele morgen slapen, in de klas. Ook geen stijl. Maar dat heb ik wel eens meegemaakt, ja..". Jongens waarvan ze weten dat die bijvoorbeeld drugs gebruiken, worden op afstand gehouden. "Ik heb het nog nooit gebruikt en dat hoeft voor mij ook niet. Ik denk niet, dat mijn kennissen dat spul gebruiken". "Dat zijn geen vrienden van mij. Nee beslist niet". Ook agressie past niet in deze levensstijl. "Ook nooit gebeurd, ook nog niet. Ik heb nog nooit gevochten. Ik ben wel eens kwaad op iemand geweest, en ook wel eens dat ik dus iemand goed uitschold. Thuis wel, achter het huis. Dat liep dan wel eens zodanig, dat het wel eventjes haat en nijd werd. Maar nooit echt heb ik met iemand gevochten, zomaar op straat. Dat heb ik nog nooit, nee, dat is ook nog nooit gebeurd. Wel dat ik schold op iemand, maar met handgemeen nog nooit gebeurd, nee..". "Dat knokken hoef ik niet. Ik ken er wel. Ik heb er op de LTS ook wel mee gesproken, dan zeggen ze van: Vechten is toch mooi. Nou zeg ik dan: Wat je er mooi aan vindt, maar je ziet mij er niet mee. Het is mijn hobby niet, zei ik dan, het hoeft voor mij niet. Ja, maar wat voor nut heeft dat. Ik vind: Waarom nou niet gewoon wat gezelliger met elkaar doen. Dat is toch ook zo in bars, wat hoor je daar ook vaak ruzies. Daar kom ik dus ook nooit, in bars niet".

9.4.1 Vormen van deviantie en delinquentie

Het zal weinig verbazing wekken dat bij deze jongens vormen van vrije-tijdsdelinquentie afwezig zijn. Niet alleen gebrek aan mogelijkheden en gelegenheidsstructuren door de constante aanwezigheid van ouderlijk toezicht en weinig optrekken met kameradengroepen, maar ook hun eigen morele opvattingen staan haaks op het plegen van (leeftijdsgebonden vormen van) delinquentie. "Ik heb heel weinig vrienden. Nou, ik kan haast wel zeggen: Ik heb niet eh., nou eigenlijk eh., ja kennissen wel, maar echt vrienden, nee. Er komt wel es jongelui over de grond, praktisch haast nooit. Ja, het lijkt allemaal wel saai, maar het valt wel mee, hoor". Ze halen weinig katekwaad uit, ze vechten niet, ze willen geen risico's lopen met drank en drugs, ze komen niet met de politie in aanraking vanwege 'brommerdelicten', ze houden afstand naar meer deviante leeftijdgenoten, kortom, een respectabel leven. "Dat heb ik nooit gedaan, nee (ouwehoeren). Aan de deur bellen 's avonds, en dan snel weglopen enzo, nee. Ik werd wel (door zijn ouders, S.M.) in de gaten gehouden. Geen katekwaad uithalen. Want woensdagmiddags dan had je altijd vrij van school. En als je dan naar buiten toe ging, dan kreeg je altijd een hele preek mee. Denk er om, niet te ver van huis, anders kunnen we je niet meer vinden enzo. En dit niet doen en dat niet doen, en goed uitkijken, voorzichtig doen in het verkeer". "Dingen waar ik van dacht: Nee dat doe ik liever niet. Daar krijg ik moeilijkheden mee. Dan hield ik mij wel buiten, ja".

Vermogensdelinquentie is al helemaal uit den boze. Angst voor reputatieverlies of om de ouders teleur te stellen, eigen schaamtegevoelens en morele overtuiging sluiten dergelijke delicten uit. "Ik zie niet in waarom ik zou moeten jatten". "Geen politie, gelukkig niet, nee. Maar echt stelen in een winkel of zo, nee dat is nog nooit in mij opgekomen. Alles wat ik daar zie staan of liggen, dat koop ik gewoon. Of ik laat het liggen, als ik denk van: Ik kan het niet betalen of iets dergelijks. Maar meenemen of zo, nee daar krijg ik geen rust bij. Als ik dan thuis met dat spul zit, dan denk ik van: Ja, dat heb je nou gestolen. Wat is dat eigenlijk voor dikke onzin, zou ik dan denken. Dat zou ik mij gewoon verwijten. Dan zou ik mijzelf dus straf geven, en denken van: Goh sufferd, waarom doe je dat nou? Ik zou er geen plezier van hebben, en het ging ook weer terug. Ik had het ook niet behouden, want ik had er een verschrikkelijke hekel aan. Dan krijg ik nooit geen rust, want iedere keer als ik dat zie, dan denk ik: Ja gestolen. Nou, dat wil ik niet. Iets wat ik in huis heb, dat moet gekocht zijn of het is er gewoon niet".

Ook andere, gedeeltelijk leeftijdsgebonden, vormen van riskant gedrag als rijden onder invloed worden pertinent afgewezen. "Alcohol in het verkeer. Nee, dat ken ook niet ergens, hè. Ik wou maar zeggen: Je reageert toch als je een slokje op hebt, vind ik, hè... Als je behoorlijk wat op hebt, dan word je wat overmoedig enzo, en dan zie je de risico's niet meer. Dan komen er ongelukken. Ik vind alcohol en verkeer ook helemaal geen goede combinatie. Laat ze dat maar strenger controleren, maar ja. Het is voor iedereen van belang, denk ik. En de medemens, moet je een beetje om denken vind ik, want je bent een gevaar voor elkander".

9.5 Arbeidsmarktoriëntatie

Het onderwijs dat ze volgen, is in principe beroepsvoorbereidend. Van belang zijn vooral de praktische vakken. Binnen dat kader streven ze ernaar, als het enigszins kan, een zo goed mogelijke uitgangspositie te verwerven. "Toen had ik m'n diploma van het schilderen, en dat vond ik toen voor de bouw te min, te weinig, bedoel ik. Ik dacht bij mijzelf: Er moest eigenlijk wat bij. En toen heb ik dus gevraagd; Wat zijn mijn mogelijkheden hier nog? Nou, hij (docent LTS, S.M.) zei: Dan kun je hier nog wel een metselopleiding doen, zei hij. Nou, en dat heb ik toen gedaan. Dat heb ik in een jaartje dat diploma ook gehaald, van het metselen. Om wat meer mogelijkheden op die bouwmarkt te krijgen".

Als ze een diploma hebben gehaald — hun onderwijsloopbaan loopt daarmee ten einde — dan is de volgende logische stap het zoeken van werk. "Toen dacht ik bij mezelf: Nu is het (school, S.M.) mooi geweest. Prima vind ik het zo, hè. Het was naar mijn zin dus, en toen ben ik drie jaar in de bouw geweest. Als metselaar, drie jaar gewerkt in de bouw ja. Die baan liep via de metselleraar van de LTS, die heeft er voor gezorgd". Ook voor deze jongens geldt dat ze een baan vinden via voorspraak van en bemiddeling door bekenden danwel zelf erop afstappen. De 'werkverhalen' vertonen grote overeenkomsten met die van de vorige typen. "Dat was een metselbedrijf gewoon. Een onderaannemer was dat. Een klein bedrijfje, niet veel personeel. En die nam dus gewoon alle metselwerken aan. Binnen en buitenwerk. En schoonmaken en alles na het bouwen. Netjes afleveren weer ja, als alles klaar was. Ik heb daar drie jaar met plezier gewerkt bij die baas. En het metselen ging op het laatst zo prima. Dat het liep eh..., ja nog niet helemaal natuurlijk volledig. Maar toch wel het tempo, ik kon aardig meekomen met die anderen. [...] Als het doorgedaan was wel ja (volleerd metselaar geworden). Maar ja, die drie jaar die waren ook niet standvastig. Dan hadden we werk, dan er weer uit. Dan weer een tijdje werk. Het schommelde ook steeds wel. Maar ja, het grootste gedeelte heb ik wel werk gehad in die drie jaar. De tijden dat we dus geen werk hadden, was korter als de tijden die gewerkt werden. Ja, zo ging dat. Ik heb nog wel een heleboel geleerd in de bouw verder. Van het metselen wel, alleen natuurlijk niet het fijne van het vak, want het was nog altijd nieuwbouw". Het liefst hadden ze een baan gehad waarin ze zich vakmatig en ambachtelijk kunnen ontplooien. "Ik bedoel: Het was nooit een keer restauratiewerk, of weet ik het wat, of herstelwerkzaamheden aan bestaande woningen. Je leert verder van het vak niet zoveel, vind ik. Nee, bijvoorbeeld verschillende metselverbanden leer je niet. En je leert bijvoorbeeld niet zo'n poortje metselen, weet je wel... Ja dat soort dingen heb ik nooit gedaan, nee. [...] Nou, als ik in dat vak doorgedaan was, dan had ik zeker wel een andere baan kunnen hebben. Met wat meer die restauratiewerken. Ik ben nogal een geduldig iemand. Ik heb het liefst het werk wat secuur is. Ja dat heb ik het liefst ja. De bouw was mij ergens wat te ruig. Het gaat om het tempo en soms zo ruig, van: Nou klad maar door, hindert niks. Nou dat is direct mijn stijl niet, maar vooruit maar, ik zat er om een beetje werkervaring te krijgen. Ik dacht bij mijzelf: Wat maakt het ook uit? Och ik begin eerst maar, en dan kan ik later altijd nog zien".

Vanaf het begin is het niet ongebruikelijk dat ze in hun baan worden geconfronteerd met perioden van werkloosheid. "Toen ik bij mijn eerste baas kwam, toen was alles rozegeur en maneschijn. Toen was er werk volop, niks geen problemen. Toen hadden we zelfs midden in de winter werk. Dus buitenwerk en binnenwerk en dan kon je lekker doorwerken. Maar ja, dat werd langzamerhand minder. Dat was bekend: Al die jaren was er een winterstop en dan ging je een tijdje de WW in. Nou, het eerste jaar heb ik daar vier weken ingezet en het tweede jaar werd het dan wat langer, drie-eenhalve maand. Daarna werd het zes maanden. Daarna werd het zeven en een halve maand. Het werd dus steeds langer. En dat jaar daarna hoefde ik niet meer terug te komen. Ik moest maar uitkijken naar een andere baas". Ze vinden dan soms nog ander werk, maar ook daar krijgen ze na verloop van tijd door werkvermindering ontslag. Hun dan nog als tijdelijk ingeschatte werkloosheid krijgt een permanent karakter. Ze proberen dan nog wel via een uitzendbureau aan de slag te komen, maar ook daar is sprake van werkvermindering. Het werken via een uitzendbureau blijft evenwel een tweede keus. Nadelen die ze noemen bij uitzendwerk zijn ondermeer: tijdelijkheid, afroepbasis, minder leuk werk. "Toen ben ik een half jaar, via Randstad-uitzendbureau, of vier maand, ben ik dus naar W. gegaan. [...] In verband met werkmindering dus eh.. ben ik dus als eerste gegaan, dus ook via part-time dus eh.. was normaal een recht dat ik als eerste ging. Dus ik was de eerste, ja het is wel jammer maar eh.. ik kom ook als laatste, dus ik vind ook dat je als eerste moet gaan. Zo is het dan wel hard gezegd, maar eh.. het is wel zo. Een nou vanaf die tijd eigenlijk geen vaste baan meer gehad. Ik ben vanaf 1981, '81-'82 ben ik dus eigenlijk overal part-time, of uurwerk geweest. Waar dus werk is, heb ik gewerkt en dat doe ik dus nu nog".

Alhoewel ze nog steeds solliciteren, lukt het hen niet vast werk te vinden. Ook voor hen geldt dat in een krappe lokale arbeidsmarkt er weinig vacatures zijn. Bovendien gelden de al genoemde overige bezwaren als: "Ik ben veel te duur en te oud. Dat is ook de reden, die mijn laatste baas me opgaf: Ik was hem te duur. Hij moest teveel lasten voor mij betalen. Als ik achttien jaar was geweest, dan was het prima geweest. Nou ja". Als ze werken, zijn ze vaak lid van een vakbond. "Nou, ik heb me toen dus laten informeren. En ze zeggen dus steeds: Dat het toch wel goed is als je lid van een bond bent, als je bij een werkgever bent. Nee, ik ervaar het ook wel... Ik heb de bond nog niet zozeer nodig gehad natuurlijk, voor iets. Maar stel dat je een conflict hebt, dan heb je toch een steun. En anders, dan sta je zo alleen. Ik vind de bond wel goed. Ik ben nog steeds lid van, ja. Daar ben ik bij aangesloten".

In het begin van hun werkloosheid proberen ze zo snel mogelijk weer aan de slag te komen. Als ze ontdekken dat, ondanks hun vele (sollicitatie)inspanningen, dit niet lukt, solliciteren ze zowel selectiever als minder. Ze geven er nog steeds de voorkeur eraan zelf erop af te stappen. "Nou, ik solliciteer dus niet veel per brief. Ik bel liever of ik ga er eens eventjes heen te kijken of zo, als het mogelijk is. Maar dat doe ik niet zo heel veel, want ik wil niet te uitgebreid zien. Ik wil wel werken natuurlijk, maar niet overal. Ik bedoel: Het moet ook een beetje in de lijn liggen, bedoel ik. Ik wil toch iets, waarvan ik toch van denk: Daar moet ik toch een beetje plezier in krijgen. Zo. Ja, het

is tegenwoordig moeilijk, ik weet het. Maar toch, daar hou je toch een beetje rekening mee. Ik dacht dat dat toch wel gewoon was, omdat toch wel te doen".

Op zeker moment ontwikkelen ze een wat meer geresigeneerde houding. "Als ik wat zie wel (solliciteren, S.M.). Maar ik geef wel toe dat ik niet zo erg mijn best doe, want ja, je krijgt steeds een afschrijving, dus automatisch hou je er enigszins ook mee op. Maar tref ik een baantje in de krant waarvan ik zeg: Daar kan ik op solliciteren, dan solliciteer ik erop. Ja, de bouw niet meer. Daar ben ik een keer geweest en daar ben ik niet zo geschikt meer voor, tenminste, zoals het nu is, niet meer. Of ik moet een baas treffen zoals mijn eerste baas. Dat zou ik wel kunnen, maar.. ik ben veel te duur". Hun nadelen — leeftijd, gebrek aan ervaringen, lage opleiding, streekgebondenheid e.d. — dwingen hen ook tot het overwegen van minder gewaardeerd werk. "Wat voor werk? Het maakt me niet zoveel uit. Voor mijn part ga ik de fabriek in". "Waarom ik geen ander werk kan vinden? Ik denk dat ervaring een eh.. grote rol speelt. Nou ik draag, nou ik denk diploma's dat ze daar minder naar kijken. Ik denk toch, dat ervaring het grootste probleem is". Hun sterke familieband, soms de zorg voor ouders, leidt ertoe dat ze weinig mobiliteit bezitten. "Het is natuurlijk wel zo: M'n ouders op dit moment zijn eh.. op dit moment, 't is misschien wel lullig om te zeggen, maar iets belangrijker dan m'n werk. Komt ook om dat ze hulpbehoeftig zijn. Het is niet zo dat... Als ik werk kan krijgen, dan neem ik dat gegarandeerd aan, maar eh.. ja goed, die mensen die hebben eh.. veel hulp nodig dus eh... Dus als me dat kwalijk genomen wordt, dan is dat pech gehad". "Dit is mijn woonplaats en ik geloof niet dat ik zou kunnen wennen in een andere plaats. Ik ben hier opgegroeid en ik vind het moeilijk om te switchen. Je hebt hier je vrienden, kennissen, je familie natuurlijk en alles en dan ineens een hele andere kant uit, kilometers van je familie, je kennissen af... Nee, ik geloof niet dat ik het zou kunnen".

Ze hopen dat het economisch klimaat zich verbetert en dat er dan ook voor hen weer mogelijkheden ontstaan. "Ik blijf er heel rustig onder. En ik neem me steeds maar voor: De situatie is nu eenmaal zo. En je zit een beetje in zo'n crisistijd. En we zullen maar hopen dat het nog eens weer beter wordt. Ik dacht dat het nog wel weer goed werd. Jawel. Dat blijft vast niet zo. Dat kan ja niet. Dat gaat toch nog wel eens een keer weer anders. Ja, het moet toch een keer weer omkeren. Dat moet wel".

Met hun arbeidsethos is niet alleen hun beroepsidentiteit, maar eveneens hun sekseidentiteit verweven. Deze wordt vooral opgehangen aan hun (eventuele) kostwinnersrol. Als man behoren zij het gezinsinkomen te verdienen. Dit falen wordt vooral gevoeld als er kinderen zijn. "Maar ik wil heel goed, ik heb een eigen gezin en daar komt het dan op neer, dat eh.. die natuurlijk ook belangrijk is en dat komt duidelijk wel op de eerste plaats en daar moet ik mee leven en voor mijn zoon heb ik heel veel over, dat eh... Ja goed, op dit moment heel belangrijk voor mij. Ik wil hebben dat die jongen nergens onder lijdt. Maar die komen dus duidelijk wel op de eerste plaats".

9.6 Huwelijksoriëntatie

Ondanks het gegeven dat de meesten van deze jonge mannen nog thuis wonen en geen relatie hebben, is het 'romantische' huwelijksideaal wel sturend voor hun latere plannen: trouwen en een gezinnetje stichten. Maar ook dan is aannemelijk dat deze relaties ingebed blijven in familienetwerken. Deze dubbele oriëntatie heeft ook te maken met hun gevoel verantwoordelijk te zijn voor hun ouders. Dezen zijn, zoals we net al zagen, al vaak op leeftijd en/of zorgafhankelijk. "Ik ben heel veel bij ze. En nou vooral, omdat ze, m'n moeder, helemaal verlamd is. En nou, ja ben ik eigenlijk de enigste die eigenlijk veel bij hun is. De tuin doen, de boodschappen doen. Maar daarvoor was het ook zo, we gingen heel goed met elkaar om, meer als de andere kinderen en de ouders dan, laten we het zo zeggen. En dat is gelukkig nog zo".

Door deze omstandigheden wordt de onderlinge omgang gelijkwaardiger en zijn ze kind af. "De omgang met je ouders is veranderd. Gewoon, in praten en gesprekken voeren. Dat deed je vroeger dus niet. Je had geen hele lange gesprekken met je ouders. Wat je nu dus wel hebt. Je praten over dingen heel anders dan toen".

Voor diegenen die nog geen vaste relatie hebben, is het 'probleem' dat ze weinig participeren aan de huwelijksmarkt als bestanddeel van het uitgaan en stappen en ook de LTS en hun latere werk zijn 'mannengemeenschappen'. Ze hebben dan ook relatief weinig contact met de andere sekse en bovendien zijn ze vaak wat bleu. "Als ik in groter gezelschap ben, dan eh.. nee, dan treed ik niet op de voorgrond. Daar houd ik niet van. Dat is gewoon mijn stijl, kan ik wel zeggen". "Ik heb nog geen vriendinnen, nee. Zo nou en dan wel eens zo'n beetje van: Moi. Van afstand een beetje goeie dag zeggen. Maar echte verkering heb ik nog niet gehad, nee. Ik geloof, dat het voor mij nog niet zo zeer hoeft hoor, om nou al verkering. Ja, nou al verkering, zesentwintig natuurlijk. Ze zeggen wel eens tegen mij eh..: Nou, hoe wordt het? Maar ik kan mij er niet echt bezorgd over maken, dat ik denk van: Goh wat zit ik ermee dat ik nog geen verkering heb". Maar net zo als bij een baan blijven ze hopen op een relatie. "Verkering wel, gewoon.. of verkering, verkering, wat je verkering noemt. Gewoon een goede vriendin, een relatie opbouwen, langzaam aan, heel rustig. Want dit bevalt me prima. Het is niet gelijk zo van: Kom maar inwonen. Dat is één ding wat zeker is. Dan moet het echt wel heel goed klikken. Maar ja, het kan ineens heel anders lopen. Je kunt ook ineens straalverliefd worden. Het leven zo bevalt me best verder. Maar kijk, een relatie is, och gewoon, dingen samen doen. Niet altijd overal alleen voor staan".

Bij de wens een vaste relatie te hebben, wordt de uitkeringsafhankelijkheid als een belemmering gezien. Ze zien zichzelf als (hoofd)kostwinner en willen niet afhankelijk zijn van een werkende vriendin. "Ik heb geen vaste relatie. Ook nooit gehad. Aan de ene kant lijkt het me wel leuk, van de andere kant zeg ik van: Beslist niet. Ook voor de achtergrond van: Ik heb geen vaste baan. Kijk, als zij een vaste baan heeft dan zeg je op een gegeven moment eh..: Nou ja, dan raakt mijn uitkering in gevaar, in bepaalde gevallen. Dus ik ben dan van haar afhankelijk en... Nee, ik vind dat als je beide werkt, heb ik geen probleem om. Dat mag voor mij altijd, maar dan heb je ook iets om te zeggen van eh..: Iets meer terecht. We hebben beide een baan en d'r kan ons niks

gebeuren. Dus dan zeg ik op een gegeven moment: Nou ja. Maar echt op dit moment eh... Als ik een baan heb dan is het voor mijn geen probleem".

Diegenen die nog thuis wonen, hebben het gevoel voldoende vrijheid te hebben. Uit huis gaan om zelfstandig alleen te gaan wonen vinden ze vooralsnog niet noodzakelijk, temeer daar ze de gezelligheid thuis niet willen missen. "Ik heb helemaal niet de behoefte om er uit te gaan. Om alleen te gaan wonen, zeg maar. Ergens een flatje huren of zo. Nee, dat doe ik niet. Wij hebben het thuis zo gezellig. Het lijkt mij niks toe om eruit te gaan".

Als ze verkering krijgen, gaan ze na verloop van tijd samenwonen of trouwen. "Ik ben eerst samen gaan wonen en later eh.. eh.. pffh, we zijn geloof ik een jaar verloofd geweest, eh.. ja een jaar verloofd en toen zijn we getrouwd". De eventuele contacten met vrienden en bekenden worden dan nog selectiever. "D'r komen wel es jongelui wel es, maar eh.. nou ja goed, daar kunnen we goed mee opschieten maar en voor de rest dan eh.. ach, daar heb ik geen huis voor, voor Jan en alleman".

Als ze getrouwd zijn en kinderen hebben dan is de financiële situatie, net zo als bij de overige gehuwden van de aal behandelde andere typen, problematischer en kan het een drempel bij het nemen van meer kinderen opwerpen. "Ik eh.. ben gelukkig getrouwd, gelukkig wel. En eh.. nou eh.. vierenhalf jaar (werkloos, S.M.) dus, maar dat had niks uitgemaakt. Misschien wel eh.. eh.. met kinderen eh.., met kinderen krijgen misschien wel. Dat we misschien eigenlijk een beetje bewuster eraan gedacht hadden. Maar ik ben blij dat ik het jochie heb en eh.. ben d'r blij mee. 't Is wel zo, dat wou ik nog wel even zeggen, 't is wel zo, dat we nou bewust geen tweede nemen, omdat ik dat niet volbrengen ken, dat is wel zo. Kijk, toen..., toen m'n vrouw in verwachting raakte, werkte ik normaal. Maar ze, nou heb ik geen werk, dus eh... Nou, ik weet als ik een tweede d'r bij neem, dat ik financieel hartstikke in de problemen kom".

9.7 Klasse-oriëntatie

Het gegeven dat deze jongens opgroeien in arbeidersgezinnen wordt als vanzelfsprekend ervaren. "Arbeidersbuurt hè. Ja, dat was allemaal arbeiders". "Ik ben een arbeider. Ik ben niets meer en ik ben niets minder". "Ja, wat waren mijn ouders voor mensen? Goede mensen. Goed karakter. Eerlijke mensen. Ja, wat moet ik zeggen? Arbeidersmensen".

Mensen en dingen worden geaccepteerd zoals ze zich voordoen. Dit is een soort levenshouding geworden, waarin elementen van passiviteit en fatalisme verweven raken. "Ik nam ze (docenten LTS, S.M.) allemaal gewoon zoals ze waren. Dan kun je het beste met ze overweg. Heb ik nooit geen problemen mee gehad". Het naar school moeten en het belang van het onderwijs staan bij deze gezinnen niet ter discussie. "School is altijd

nuttig en noodzakelijk. Je komt er verder mee in het leven. Je leert een hoop dingen, wat je uiteindelijk wel moet leren".

Ze proberen binnen hun klassemogelijkheden vooruit te komen, — ze halen hun diploma, ze zoeken werk -, maar door omstandigheden buiten henzelf om raken ze werkloos. "En toen ging die woningmarkt enzo ook, dat ging toen ook knap kelderen, en toen bleef dit er van over. Nou, dat kan je van te voren nooit zien natuurlijk. Ja, dat kon ik toen ook niet bekijken, en nou heb je dus dat je daar inderdaad mee geconfronteerd wordt, ja. Ik zie het meer als overmacht".

Hun ambities en materiële aspiraties zijn realistisch. Ze weten dat ze als arbeider moeten zien rond te komen van het loon dat ze verdienen. "Goed, krijg ik een vaste baan dan verwacht ik gewoon het minimum-inkomen te verdienen omdat dat vast staat. Maar ik hoef niet... Nee, geld is niet belangrijk voor mij, tenminste niet... Je moet kunnen leven. En zolang ik ervan kan leven, ben ik tevreden". Toch geven ze aan ze wel moeite te hebben met (al te) grote inkomensverschillen. "Sommige mensen mogen graag een boel geld verdienen en ja, wat moet ik daar van zeggen? Ik vind het niet helemaal eerlijk. Mensen die al een goede baan hebben en dan ook nog bijbanen krijgen. Geef dan een ander die bijbaan. Tenminste, zo zou ik wel wezen. Als ik een baan had en kon er een tweede bijkrijgen, dan zou ik die niet nemen. Dan zei ik: Neem er maar eentje, die geen werk heeft".

Hun identiteit als arbeider komt door de gedwongen werkloosheid weliswaar onder druk te staan, maar het belang van werk als waarde op zich staat verder niet ter discussie. "Werk neemt toch een deel van je leven in beslag. Ik hoop toch wel es een normaal huiselijk gezin te krijgen, dus mannetje aan het werk en eh... Maar goed, of dat erin zit dat weet ik niet. Kijk eh..., zo'n kind ook, dat ziet toch eigenlijk tegen z'n vader op en dat is toch mooier als die werkt dan dat ie thuis zit, laten we wel wezen. 't Is toch ook niet leuk voor die jongen om eh.. tegen z'n kameraden te zeggen van: Dat je vader werkloos is". Ze voelen zich ongemakkelijk als werkloze. "Ja, dat wel (een beetje schamen, S.M.) omdat het niet gewoon was en je was nou thuis en eh.. ja eh.., dan krijg je wel gauw de indruk van eh.: D'r zit er eentje thuis. En eh.. ja want vaak schuldgevoelens had ik of ik zat in de tuin te werken, maar ja goed. Dat was niet zo als het hoorde, laten we het zo maar zeggen, naar mijn gevoel niet. Ik zit in de tuin te werken, dan kan ik naar ook naar m'n eigen ander werk toe. Ja, je had een beetje schuldgevoelens wat dat betreft".

Het grote ideaal is nog steeds een redelijk betaalde baan te krijgen. "Dat zit er nu eenmaal zo in. Ik weet het niet. Dat ben ik altijd gewend geweest. Mijn vader is altijd aan het werk geweest. Dus je hebt het ook altijd gezien, hè. Gezien dat dat dus gebeurde. En dan denk je bij jezelf: Nou, dat is ook, het hoort er zo bij. En als je het kunt krijgen, dan doe je dat gewoon. Ik vind, je moet toch wel van het standpunt uitgaan: Nou, als ik een goeie verdiende baan kan krijgen, dan doe ik dat toch wel". "Dat ik daar (met werken) geld mee verdien en dat ik toch zelf het gevoel heb dat ik eh.. die maand zelf eh... Ik bedoel: Wel een beetje zwart wit, maar dat ik zelf het gevoel heb

dat ik zelf een stukje brood verdiend heb en dat ik dat niet gekregen heb van eh...". Maar ondanks hun inspanningen leggen ze zich na verloop van tijd noodgedwongen neer bij hun werkloosheid. "Ja goed, je hebt het maar te accepteren en eh.. nou ja goed, ik doe wat ik kan en eh.. ja, voor de rest eh.. ik solliciteer en eh.. dat is maar afwachten. Ja dat is, eh.. nou ja, dat zal wel moeten. Dat eh.. dat wil ik zelf dus, maar ja goed, het ligt niet voor het opscheppen".

9.8 Conformisme-oriëntatie

Ook als werkloze willen ze fatsoenlijk blijven leven. Ze verwerpen de levensstijl van werklozen die maar raak leven en weinig verantwoordelijkheid tonen. "Maar waar ik één ding absoluut niet tegen ken, dat eh... Nou, ik noem dat maar eh.. een stelletje a-sociaal. Met een grote Amerikaanse slee hun centen op gaan halen. Nou, zulke dingen kan ik wel schieten natuurlijk. Wij proberen om eh.. om zo goed mogelijk ergens, eh.. nou naar vermogen dan om het gezin een beetje rond te draaien en hun presteren dan in één keer eh.. het hele loon te verzuipen in één of andere kroeg. Nou ja, zulke dingen. Daar ben ik dus duidelijk het niet mee eens en met zulke mensen wil ik ook geen contact hebben. Makkelijk zat dat eh... En je ken ze er precies tussenuit, dus eh...". Ze zijn bang het stempel van 'beroepswerkloze' opgedrukt te krijgen en vrezen negatieve generalisaties over werklozen. "Ja, de meeste rottigheid uithalen door werklozen. Ik vind dat een hele gevaarlijke uitspraak. Zie, ik behoer daar ook weer door, onder, hè. Enne nou vind ik wel een hele gevaarlijke uitspraak, zou ik ook nooit doen. Er wordt ook genoeg, veel genoeg criminaliteit uitgehaald door iemand die werkt, dus daar ligt het denk ik niet aan. Eh.. ja, die hele jonge jongens die van school afkomen en die echt niet willen werken. Ja goed, wat moet je anders de hele dag uitspoken, dus die gaan dat doen. Ik vind niet dat je daar de werklozen mee moet vergelijken. Dat vind ik niet. Want ik bedoel: Er zijn er ook zat, die er niks aan kennen doen. Die ook niks doen, dus eh.. je wordt over één kam geschoren. Zo is dat in Nederland nou eenmaal".

Ze vinden, ook als je relatief weinig inkomen hebt, dat je netjes moet leven: een redelijke huishouding, zelf en de kinderen behoorlijk gekleed. "Het is voor mij altijd heel belangrijk dat iedereen bij mij over de vloer kan komen, en dat het er netjes is. En hoe, je ken met ouwe spulletjes ook netjes zitten. Eh.. nou, als je ergens heen gaat, dat je eh.., je netjes kleedt of zo. Eh.. nou, dat vind ik toch wel heel belangrijk".

Op basis van hun fatsoensnormen beoordelen ze ook anderen. Levensstijlen die niet voldoen aan hun eisen van respectabiliteit wijzen ze af. "Punkers? Vind ik tuig. Nou eh.. het is een aparte groep in de maatschappij, zeg ik, want men doet niks. Men wil leven op hun eigen manier en ik vind gewoon: In Nederland moet je samen er achter staan. Doe je dat niet, dan val je uit de boot dus eh.. eerste plaats, het is gewoon tuig, a-sociaal gedrag". Een dergelijke houding geldt ook voor krakers, junks, voetbalvandalen en criminelen. "Nou, als ik zie dus wat er kraakt, dan zeg ik al eh..: Nou, groter tuig ken je niet vinden. Dus ik vind gewoon die mensen, zullie willen dan echt een

woning hebben, maar wat men dus doet, ik denk: Dat keurt geen enkele Nederlander goed. Mag ook niet goed worden gekeurd". "Diefstal, autokrakerij, nou dat vind ik ook erg. Dat vind ik eh.: Daar mocht wel wat aan gebeuren. Ik geloof toch dat er iets strenger op getreden moet worden, hoor. Ik vind dat een beetje een foutieve instelling, als je het wel doet. Een auto kraken, hup autoradio eruit. Nou kan je wel zeggen: Ik kan zo'n ding niet betalen of zo, een autoradio. Kan ik niet kopen. Maar als dat niet kan, dan denk ik bij mezelf: Dan gaat dat maar over. En zeker voor de verdovende middelen, zoals dat heet".

In die zin is er bij hen sprake van een 'law-and-order' houding. "Ik denk dat men nog keiharder moet optreden. Mijn vader zegt ook: Vroeger hadden wij respect voor een politie. Ik vind het gewoon op een gegeven moment eh., nee wat men nu doet, dat kan niet. Dat is niet goed te keuren en eh.. nee, er moet veel harder tegen opgetreden worden. Men moet ze eigenlijks, nou blauw slaan. Zo hoort het". Hoewel ze zelf weinig slachtofferervaringen hebben, voelen ze zich soms wel bedreigd. "Je moet ook nog uitkijken hè, tegenwoordig. Stiletto's en dergelijke dingen, en messen". "Stel dat ik bijvoorbeeld straks naar huis toe loop, en wordt dan geconfronteerd met iets, op dat criminele gebied. Nou, dan denk je toch bij je zelf van: Potverdikke, wat stelt dit voor. Ja, daar ben ik wel voor, ja voor veiligheid op straat".

Door hun werkloosheid zijn ze in maatschappelijk opzicht kwetsbaarder geworden. Behalve negatieve associaties verbonden met werkloosheid en uitkeringsafhankelijkheid, lopen ze ook het risico van verlies aan (respectabele) identiteit, 'verveling, geldgebrek. Ze zouden dus in de verleiding kunnen komen om te bezwijken voor niet-legale oplossingen. Dit gebeurt evenwel niet: delinquentie, zwart werken, onjuiste opgaven doen aan de Sociale Dienst blijven ze afwijzen. "Gelukkig niet (zwart erbij werken, S.M.). Nee, en als het wel zo was dan had ik ook eh.. met alle glorie gezegd. Daar ben ik eerlijk genoeg in. Nee, ik prakkezeer d'r niet over. Ja, dat vind ik onredelijk. Een ander moet ook rondkomen en die moet ook alles opgeven en dat moet ik ook. Ik bedoel: Dan had ik eh.. dat werk van m'n vrouw ook niet op hoeven te geven. Dan word ik er ook driehonderd gulden rijker van, bij wijze van spreken. Ik heb d'r helemaal niet bij stil gestaan. Dat geef ik gewoonweg op". Wat anderen doen moeten ze zelf maar weten, maar over het algemeen is er weinig begrip voor mensen die zich niet aan de regels houden. "Dat moeten ze zelf weten. Ik vind het uiteraard niet eh.. niet eerlijk, maar ja goed, dat is mijn eh.. dat moeten ze zelf weten. Ik kan met een gerust hart slapen en ik denk dat hun dat niet doen. Ja, dat vind ik belachelijk, maar ja goed, dat als ze dat met hun geweten overeen kunnen komen dan moeten ze dat doen. Dat is hetzelfde eh.. met inbrekers. Als ze dat kunnen doen moeten ze het doen, makkelijk zat. En trouwens, ik heb er nu eigenlijk geen boodschap aan. Alleen ze verpesten het voor een ander". "Nee, nee voorstellen kan ik het niet, waarom dat een mens dat doet. Een crimineel wordt niet geboren, die wordt gemaakt, zeggen ze wel eens. Maar wat is stelen? Waarom moet je stelen? Ik ken mensen op een gegeven moment, ik klaag niet, ik klaag beslist niet, maar ik ken mensen die leven van honderdachtenveertig in de week, moeten ze van leven. Alle lasten zijn er dan vanaf. Ja, die lopen op een gegeven

moment ook te klagen, maar die hebben wel het duurste kuipje boter op tafel staan. Dan zeg ik: Jongens, waar ben je nou mee bezig. Kijk, dan ben je verkeerd bezig". Als ze, ondanks hun opassendheid, evenwel met de rug tegen de muur zouden komen te staan, met name in gezinssituaties, is delinquentie als wanhoopsdaad nooit helemaal uit te sluiten. In een dergelijke situatie staan ze voor het dilemma van verschillende loyaliteiten, maar voorlopig zijn de drempels om te kiezen voor niet-legale oplossingen nog te hoog. "Ik heb het ook wel es een keer gezegd. Als ik niet eh.., als ik geen eten kan kopen dan jat ik het wel, makkelijk zat. Ik zou niet verhongeren, dat niet. Dat is het laatste wat ik doe. Als ik nog meer moet bezuinigen dan ga ik, dan ga ik eh... Mijn kind zal er niet onder lijden, zo is het wel. Ik weet het niet hoor maar ze zeggen het wel meer: Dan eh.. ga ik jatten. Maar dat is natuurlijk heel ver gezocht. D'r zijn altijd wel mogelijkheden, maar kijk dan zou het misschien..: Als ik nou nog meer moet bezuinigen dan zou ik misschien eh... Ja, dan maken ze het er ook zelf naar om dan eh.. om dan zwart te gaan werken. Dan eh.. dan maken ze het daar gewoon naar. En ik vind, dat ze er al een goed stuk mee op weg zijn om het er naar te maken. De criminaliteit, ook dat zwart werk, dat komt eigenlijk niet voor niks. Dat heeft toch altijd zijn achtergrond".

9.9 Maatschappelijke en culturele oriëntatie

Hun culturele oriëntatie sluit aan bij hun arbeidersmilieu. Zo nemen ze weinig deel aan de zogenaamde vormen van 'hoge' cultuur als toneel-, ballet- en muziekkuitvoeringen, museumbezoek. Er is ook geen oriëntatie op specifieke jeugdsubculturele uitingen. Hun kijk-, luister- en leesgedrag beperkt zich tot de mainstream-elementen van de massacultuur. "Mijn smaak is echt eh.. kapelmuziek. Dus ik heb eh.. drie bandjes van de muziekkorps van de rijkspolitie. Dus dat is dus echt mijn smaak, maar daarnaast heb ik wat van BZN, de Cats vind ik dan wel eh.., maar echt eh.. dat geschreeuw en dat gedoe, dat hoeft voor mij heel beslist niet". "Ik mag graag muziek horen. Ik luister naar alle soorten, behalve geen hard-rock. Daar hou ik dus niet van. Hard-rock en dat soort dingen, dat is niks voor mij. Ik hou het meer wat rustiger. Ik mag graag luisteren naar Nederlandse platen, BZN, André Hazes soms ook..".

Tv-kijken is vooral ontspanning. "Nou voornamelijk sport, maar daarbij ook wat leuke dingen, wat echt vermaak is. Eh.. nou leuke film, spannende film. Ik mag graag naar Derrick en Onze Ouwe, mag ik graag zien. Eh.., nou als dat Nederlandse stukken zien, blijspel of Zeg's A en dat soort toestanden meer. En voor de rest praatprogramma's en eh.. dat hoeft voor mij niet. Ik mis namelijk niks met die Sonja. Ja, goeie actualiteitenprogramma's mag ik wel zien hoor. Tros-Aktua enzo. Dat vind ik wel leuk, maar eh.. dan moet het ook inderdaad weer eh.. onderwerpen wezen wat mij boeien, anders mag hij wel weer uit".

Een abonnement op een krant vinden ze vaak begroetelijk. "Een abonnement op een krant hebben we niet, we kopen gewoon losse nummers iedere week. Gewoon de zaterdag-editie koopt mijn vader dan, ja". "Die koop ik los. Ik heb wel es zo'n aanbie-

dinkje van zo'n zes weken of zo, voor een tientje of zo. Dat nog wel es, dat ken nog wel es uit".

9.10 Democratisch-politieke oriëntatie

De maatschappij in meer abstracte staat verder van hen af. Tot op zekere hoogte is deze distanciëring verweven met hun gevoelens van machteloosheid. Daarmee verliest de 'grote politiek' ook haar legitimiteit. Ze voelen zich overgeleverd aan maatschappelijke krachten waar ze geen vat op hebben. "Ja, waarom ben ik er niet in geïnteresseerd? Ze doen het toch altijd naar hun eigen hand, zoals zij het willen. Het volk stemt wel, maar ze doen toch hun eigen zin. Ze zeggen wel: De mensen hebben inspraak, maar zoveel inspraak heb je niet. Dus het maakt niet uit of ik nou zo denk: Ze doen toch hun zin. Het kapitaal beslist en daarmee uit".

Hun houding is een combinatie van gelatenheid en specifieke belangstelling voor ontwikkelingen die hun eigen positie raken als werkloze en uitkeringsgerechtigde. "Interesseert me niks. Kinderspel. Nederland draait er wel om, maar eh.., ach eh.. het interesseert me niet. Ik vind ook te moeilijk ook. Je hebt toch geen invloed". "Nou politiek, dat boeit mij niet zo erg, maar ik kijk er wel naar. Van de politiek ben ik niet zo mee op de hoogte, maar ik wil toch wel proberen er een beetje van te begrijpen althans, omdat je er toch wel een beetje mee te maken hebt". "Er zijn een hele hoop dingen waarvan ik zeg: Nou eh.., dat zou mij verder een beetje een zorg zijn. Dat raakt mij verder niet zo, nee. Het is ongelijk wat, ook toevallig hoor. Nou, uitkeringen en dat soort dingen, ja, dan denk ik van: Nou moet ik toch een beetje opletten, want daar zit ik zelf ook mee... En dan doe ik het dan nog wel eens zo, dat ik denk van: Nou even de oortjes goed opzetten. En even goed horen, wat ze er allemaal van zeggen". De politiek is thuis dan ook nauwelijks gespreksonderwerp. "Nou, praktisch nooit. Wij (respondent en zijn ouders) hebben wel eens discussies over andere dingen wel, maar niet zozeer over..., nee..".

De meeste respondenten van dit type stemmen nog wel. Enerzijds is dit een soort macht der gewoonte en anderzijds omdat ze denken dat stemmen iets uithaalt. Van huis uit stemmen ze meestal op linkse partijen. "Nou, wij stemmen altijd op de PvdA. Altijd gedaan, ouders ook ja, dat zijn we met elkaar eens dus, hè. Je doet het gewoon. Je overlegt het met je ouders, en je zegt: Vooruit, dat doen we maar. Het lijkt ons op dat moment het beste. Maar is het wel het beste? Dat is natuurlijk de vraag". "Soms vraag je je wel eens af waar moet je nou eigenlijk op stemmen, vind ik. Maar ja, dan later denk ik ook weer: Vooruit maar. Ik doe dat maar eventjes, dan heb ik weer gedaan wat ik graag wou, en heb ik ook weer een tevreden gevoel. Maar je hebt wel eens het idee dat je toch wel eens denkt van: Hé, wat voor zin heeft het. Je zou niet gaan. Maar ja, dan zeggen mijn ouders weer: Doe het nou maar wel, want iedere stem is er één... Maar ik stem meestal wel hoor, dat doe je toch wel weer".

Als ze de politiek volgen, hangt deze belangstelling ook samen met hun bezorgdheid over, in hun ogen zorgelijke, ontwikkelingen. Met name de stroom immigranten scoort daarbij hoog als thema. Nieuwkomers worden gezien als een bedreiging voor hun existentiële zekerheden. Hun vermeend (cultureel) anders-zijn, hun economische concurrentie, hun beslag op uitkeringen e.d. passen in dit negatieve beeld. Men hoeft overigens geen eigen (negatieve) ervaringen met minderheden te hebben om te komen tot afwijzende oordelen. "Nou, wat dus de verkeerde kant opgaat is dus dat onze eigen bevolking eh.. steeds eh.. nauwer in het hoekje wordt gedrukt ten koste van de buitenlanders. Dat is dus één waar ik dus echt eh.. kritisch tegen op kijk. Ik vind wel zo, dat wij dus eh.. dat wij dus teveel buitenlanders hier hebben. [...] Op een gegeven moment, je moet veel strenger worden en ik denk ook zo langzamerhand dat het ook moet. Kijk maar eens naar Amsterdam, hoeveel Turken en Marokkanen daar al zit". "Het enigste wat ik, ja discriminatie mag ik misschien niet hebben, maar goed dat, dan wordt het misschien heel iets anders, ja. Er loopt genoeg rond. Je hebt er meer last van dan plezier. Ik weet wel: Vroeger moesten ze hier het vuile werk opknappen. Oké, degenen die hier twintig jaar of langer wonen, terecht. Maar als je ziet wat er allemaal binnenkomt, hm, en dat heb je helemaal zelf in de handen, hè. En je hebt er meer last van dan dat ze wat doen". "Als ze hun laten inschrijven ook als werkzoekende, en wij hier al, dan heb je natuurlijk wel dubbel. Ik bedoel eh..: Hè, dan kom je natuurlijk wel een beetje in de verdrukking door die lui".

De verslechtering van de uitkeringssituatie en de doorgaande bezuinigingen zijn ontwikkelingen waaraan ze zich maar moeilijk aan kunnen onttrekken. "Eh.. financieel was eh.. zit het natuurlijk allemaal stuk slechter. Het is natuurlijk wel beter als vroeger allemaal. En ik denk ook dat niemand die stap terug moet doen, denk ik, qua financieel niet. Maar je vraagt, nou je uitkering, waar je feitelijk niks voor hoeft te doen, dat is waar vroeger je grootouders voor gevochten hebben. Zo zie ik dan wel. Dat ik zo meteen nog minder krijg, dan ik nou heb, ja dat geloof ik wel. En dat ik eh.., ja goed ik heb nou huursubsidie, maar dat eh.., dat dat zo meteen wel minder wordt. Daar hou ik wel rekening mee. Ja, moet je wel".

9.11 Toekomstoriëntatie

De invulling van het levenspad voor dit type is nauw verbonden met de realisatie van de levensopgaven betaald werk en het stichten van een gezin. Ook al zijn ze nu werkloos en wonen nog de meesten thuis, toch verwachten ze daaraan invulling aan te kunnen geven. Daarover zijn ze redelijk optimistisch. "Oh, dat wel. Een gezinnetje wel. Al zal het het laatste wezen wat ik in mijn leven doe. Ik geloof wel, dat dat nog de bedoeling is om te gaan doen".

Alternatieve biografie-ontwerpen worden getolereerd binnen het kader van de eisen van hun respectabiliteitsopvattingen, maar vormen geen wenkend perspectief. Hun idealen zijn tot op zekere hoogte kleinburgerlijk, maar ze vinden dat daar niets mis mee is. De daarbij passende verantwoordelijkheden schuwen ze niet. "Ik wil later wel een gezin hebben dus. Dat denk ik toch wel. Want dat is toch wel gezellig, lijkt me dat hè. Gezin,

vrouw en kinderen". De opvattingen over de kostwinnersrol en het vaderschap sporen daarmee. Deze zijn immers ook identiteitsbepalend. Toch knaagt de onzekerheid; de toekomst is tot op zekere hoogte onvoorspelbaar. Het principe van de hoop is hun houvast. "Ik leef van dag tot dag en ik zie wel. Je kunt jezelf toch geen voorstelling maken van wat er gaat gebeuren. Nee, dat zien we vanzelf wel. Misschien wel dat ik vaak optimistisch ben. Dat is toch positief, hè. Nou ja, dan ben ik positief". "Ik blijf gewoon de moed er in houden. Ik denk altijd maar zo: Waarvoor moet je het nou van de zwarte kant bekijken? Je kunt het ook van de positieve kant bekijken, vind ik. Gewoon doorgaan". "Ik geloof heus wel dat er straks op den duur, misschien dit jaar niet meer, maar het jaar daarna, of daarna, dat er heus wel weer werk is, dat er heus wel weer werk komt".

Ze komen tot het besef dat ze in toenemende mate afhankelijk worden van het economisch tij en de technologische ontwikkelingen. "Economisch gezien enzo... Nou ja, ik denk dat inderdaad wat de economie en wat de werkgelegenheid, die automatisering. Er moeten altijd toch wel mensen blijven, maar ja, in kleine hoeveelheden, ja. En dat is toch wel het enigste wat ik toch wel op dit moment het beeld van de toekomst er toch wel in zie: Dat het toch wel allemaal automatische robots en fabrieken enzo, en weet ik het wat. En dat mensen toch in de verdrukking komen hoor".

De toekomst met betrekking tot maatschappelijke ontwikkelingen is relatief diffuus. Ze maken zich wel zorgen, maar ook hier overheerst weer de onmacht wezenlijk zaken te kunnen veranderen. "Ze dreigen maar. Ik zie wel wanneer het komt. Als het komt, is het gebeurd. Ze hoeven maar één atoombom te gooien en het is gebeurd dus. Nou dat weten we dan ook weer. Ik lig daar niet wakker van, nee". "Milieu, nee houd ik me niet mee bezig. Nee, daar lig ik niet wakker van. Ik slaap lekker door".

9.12 Materiële zekerheidsoriëntatie en uitkeringsafhankelijkheid

Kenmerkend voor hen is dat ze, ondanks hun problemen, relatief tevreden zijn. "M'n hele leven bedoel je, ook qua levensomstandigheid? Ik ben tevreden met het gezin wat ik heb, maar financieel kan het beter. Nou ja goed, je hebt wel es een moeilijke maand er tussen, en dat zal wel blijven ook, denk ik, met deze uitkering. Het is echt de touwtjes aan mekaar knopen. Voor de rest, dan eh.. moet je het maar nemen, zoals het is. Ja, buiten dat werkloosheid dan ben ik wel tevreden". "Ik ben gelukkig met datgene wat ik nou zo heb. Ja, ik ben helemaal tevreden. Ik ben heel tevreden. Met alles wat ik heb, wat ik doe, ja". De werkloosheid is weliswaar een streep door de rekening, maar ze weten met enig passen en meten rond te komen van hun uitkering. Daarbij hebben ze niet alleen oog voor hun rechten, maar zien ze ook hun plichten als bijvoorbeeld solliciteren, het verstrekken van juiste opgaven en de controle daarop. "Ja goed, dat is hun recht (Sociale Dienst) natuurlijk. Je krijgt ook het geld van hun, het is toch eigenlijk een kleine baas van je, zo moet je dat eigenlijk zien. Ja nou, dan hoor je je aan verplichtingen te houden". Sjoemelen met de uitkering, het niet opgeven van bijverdiensten e.d. passen zoals we al hebben laten zien niet in hun code. "Dat eh.. dat vind ik gewoon gemeen omdat eh.. omdat te doen. Dat komt je op dat moment eh.. vind ik al niet toe.

Ik krijg het geld al. Ik mag al blij wezen dat ik het krijg en vind ik gewoon niet eh... De drang is er wel es naar toe, om te zeggen van: Verdorie eh..., laten we het deze keer maar niet doen, maar ja het komt toch uit en eh.. nee hoor, ik eh.. prakkezeer er niet over. Ja, dat vind ik onredelijk. Een ander moet ook rondkomen en die moet ook alles opgeven en dat moet ik ook. [...] Ik krijg het geld al. Ik mag al blij wezen dat ik het krijg en vind ik gewoon niet eh... De drang is er wel es naar toe, om te zeggen van: Verdorie eh..., laten we het deze keer maar niet doen, maar ja het komt toch uit en eh.. nee hoor, ik eh.. prakkezeer er niet over". Daarbij spelen niet alleen pragmatische redenen een rol, pakkans, strafkorting e.d., maar ook morele afwegingen. Deze gelden niet alleen voor henzelf, maar ook voor anderen. "Dat moeten ze zelf weten. Ik vind het uiteraard niet eh.. niet eerlijk, maar ja goed, dat is mijn eh.. dat moeten ze zelf weten. Ik kan met een gerust hart slapen en ik denk dat hun dat niet doen. Ja, dat vind ik belachelijk, maar ja goed, dat als ze dat met hun geweten overeen kunnen komen dan moeten ze dat doen. Dat is hetzelfde eh.. met inbrekers. Als ze dat kunnen doen moeten ze het doen, makkelijk zat. En trouwens, ik heb er nu eigenlijk geen boodschap aan. Alleen ze verpesten het voor een ander". "Een crimineel wordt niet geboren, die wordt gemaakt, zeggen ze wel eens. Maar wat is stelen? Waarom moet je stelen? Ik ken mensen op een gegeven moment, ik klaag niet, ik klaag beslist niet, maar ik ken mensen die leven van honderdachtenveertig in de week, moeten ze van leven. Alle lasten zijn er dan vanaf. Ja, die lopen op een gegeven moment ook te klagen, maar die hebben wel het duurste kuipje boter op tafel staan. Dan zeg ik: Jongens, waar ben je nou mee bezig. Kijk, dan ben je verkeerd bezig". "Als ik iemand kan helpen, dan help ik iemand en daar vraag ik daar geen geld voor. Ze geven je soms wel wat, daar ontkom je toch niet aan, maar het is niet dat ik daar echt voor aan het werk ga, en dat hoeft ook niet. Ik heb geen vast baantje naast m'n uitkering. En als ik een baantje zou kunnen krijgen naast de uitkering, dan zou ik dat opgeven, maar niet zwart. [...] Dat moeten die mensen zelf weten. Ik zou het persoonlijk niet doen, omdat.. ik vind het niet eerlijk. Er is bepaald: Dat bedrag krijg je van de uitkering. Nou, je doet er verder niks voor, dus dan moet je er mee rond zien te komen. Nou kan ik er van rondkomen en ik hoef er echt niks meer bij".

Door hun baanwisselingen, tijdelijk ontslag e.d. hebben deze respondenten ook voordat ze langdurig werkloos worden al contacten met het arbeidsbureau en uitkeringsinstanties. Over het algemeen kunnen ze zich schikken in hun rol als (afhankelijke) cliënt. Als werkloze laten ze zich inschrijven bij het arbeidsbureau. Veel contact met mensen van het arbeidsbureau hebben ze niet. "Ik ben alleen geweest om op te geven dat ik werkeloos was, maar verder, nee. Zo nu en dan als ik de kaart moet verlengen dan krijg ik wel een papiertje: Wat ik in de tussentijd gedaan heb enzo". Over de bejegening zijn ze wel tevreden. Zolang men correct wordt behandeld zijn er geen klachten. Ook de eigen opstelling/presentatie spelen daarbij een rol. "Dat ligt eh..., als je als een nummer wordt behandeld dan zeg ik: Dat is je eigen instelling. Als je wilt dan staan ze ook wel achter je. Maar het uiterlijk dat zal voor hun zeker belangrijk wezen". Deze respondenten zijn niet overgevoelig voor de aantasting van hun persoonlijke levenssfeer. De gegevens, die gevraagd worden geven ze op. "Nou heb ik eigenlijks nooit meegemaakt.

Dat is eigenlijk de normale gegevens die ze nodig hebben en je handtekening. Wat je gedaan hebt, maar dat was gewoon een routinekwestie. Dat telt voor iedereen, dus daar heb ik geen problemen om gehad". "Waarmee moeten ze me controleren? 'k Heb eigenlijk eh.. überhaupt met het arbeidsbureau niks te maken. Ja eh.., ik ga er wel heen, om te kijken of d'r werk is, maar eh.. verder niks". Uitspraken over de bemiddelingsfunctie en effectiviteit van het arbeidsbureau komen, gelet op de frequentie van de contacten, weinig voor. Uit eigen (sollicitatie-)ervaringen weten ze dat er weinig vacatures voor hen open staan. "Ik zat laatst bij het arbeidsbureau en toen vroeg ik van eh.., nou ja goed dan, ik wou het weer proberen dit eh.., toen vroeg ik, waar ik de bak kon vinden met eh.. banketbakkers. Maar die was er niet eens meer. Dus dat hoefde ik niet eens meer te doen". "Dat weet ik niet, of ze voor mij te weinig doen. Misschien doen ze voor anderen meer. Ik weet het niet. Ik heb tenminste nooit geen berichten gehad? Ik kom er nooit, tenminste praktisch nooit. Alleen als ze wat van me willen weten, daar ga ik er heen, maar verder, nee".

Scholingsprojecten, om- dan wel bijscholing, worden weinig aangeboden. Zo langzamerhand lijken ze tot de categorie 'moeilijk bemiddelbaren' te gaan horen; een cumulatieve van negatieve 'effecten' als: leeftijd, gezondheid, opleiding, werkervaringen. "Dat heb ik nog geen bericht over gehad, nee, nee. Ik heb het wel eens gelezen, want je krijgt af en toe wel een papiertje thuis. Dan wordt er wel eens over omscholing of cursussen gepraat. Maar niet speciaal naar mij gericht, meer in het algemeen. Een soort informatieformulier van: Nou, dat kunt u doen. Maar het is niet direct dat dat nou persoonlijk gericht is".

De ervaringen met de Sociale Dienst zijn vrij positief. Aan hun werkloosheid kan de Sociale Dienst immers niets doen. "Ik denk dat het ontzettend moeilijk is (iets kunnen doen, S.M.), omdat eh.., het zit al zo zwaar in mekaar. Maar echt eh.., als ik dan zo hoor in de gesprekken, men is wel positief over mij ja. Ik kan niet zeggen van, nou ja ik heb echt het gevoel dat ze denken van: Dat is niet een van de slechtsten". "Als ik me echt kwaad maak op een ambtenaar dan is het wel over politiek beleid, maar echt deze mensen niet. Het is maar een tussenstation, dus deze mensen kunnen ook niks anders. Die zijn ook gebonden aan het beleid dat zij krijgen dus. Je kan niks kwalijk nemen. Je ergert je wel eens, ja ik erger me wel eens, maar echt, ken je deze mensen niks kwalijk nemen, maar dat is gewoon het beleid wat uit Den Haag wordt gevoerd". Men is in het algemeen tevreden over de behandeling en ontvangst. "Ik kan er niet zoveel van zeggen, maar dat zit, dacht ik, wel goed. Hier wel ja. Ja, je wordt altijd vriendelijk ontvangen enzo. Prima. Die maatschappelijk werkster ook. Geweldig. Kan ik goed mee. Ja, prima hoor. Geen problemen. Ik vind het persoonlijk niet onvriendelijk, nee. Ik vind de sfeer wel plezierig. Dat valt genoeg mee".

Als er problemen zijn met betrekking tot het invullen van formulieren e.d. dan kan men er terecht. "Nou ja, ik heb altijd moeite gehad met het invullen van formulieren, dus ik vul het in zo goed als ik kan en dan lever ik het in en dan vraag ik of het goed is. Meestal zeggen ze dan dat het goed is, dus... En als ze wat willen weten, dan vragen ze het maar. Zo denk ik er tenminste over".

Incidenteel voelen ze zich achtergesteld bij degenen die meer met de vuist op tafel slaan. "Dan zie je dat die a-socialen het voor mekaar krijgen, om zes, zeven honderd gulden te krijgen omdat ze dik in de schulden zitten. Nou, daar wil ik dan nog niet eens over praten. Ik vraag alleen: Of ik een voorschot op m'n vakantiegeld kan krijgen. Dat lukt duidelijk niet. Ja goed, ik weet wel we moeten allemaal d'r mee rond zien te komen, maar ja goed, onverwachts nou ja goed eh., zo met gas moet je een stuk bij betalen, maar goed dan ken gebeuren, makkelijk zat. Ik vroeg het in alle redelijkheid en kreeg het niet. Eh.. moet je es luisteren. Als ik hier kom dan moet het echt noodzakelijk wezen, en voor de rest dan kom ik niet. Als je hier toch naar toe gaat ook. Ik maak dan bewust, toen ze daar nog op het oude kantoor zaten, maakte ik ook bewust een afspraak voor de middag. Eh.. ik voel me niet de grootste voor degenen die daar komen, maar d'r komt wel wat tuig, god mensen nog aan toe. Nou je ziet ook, ik heb ze wel horen vloeken hoor, dat ze zeiden van eh.: Godverdorie, ik wil centen hebben. Eerder ga ik hier niet weg. Zie, wij vragen nog fatsoenlijk, dan krijg je het niet. Maar het is vandaag de dag zo: Je moet eh., je moet je a-sociaal gedragen om sociaal behandeld te worden. Zo zie ik dat wel. Ik denk dat dat zo is".

De zogenaamde halfjaarlijkse herijkingsgesprekken met de bijstandsmaatschappelijk werkende blijken na verloop van tijd in frequentie af te nemen. Daarnaast kunnen cliënten zelf een onderhoud aanvragen. Hieraan is bij deze respondenten weinig behoefte. "Ze hebben me één keer gevraagd voor een gesprek. Ik moest even langskomen. Ze wilden weten wat ik allemaal doe en of ik nog gesolliciteerd heb, dat soort dingen. Gewoon even een gesprekje met de maatschappelijk werker. Meer ook niet".

Ze voelen zich niet overdreven door de Sociale Dienst gecontroleerd. "Ik heb nog nooit een controleur gezien. Nee, totaal niet (inbreuk op privacy, S.M.)".